

УДК 327.3

Національна політика безпеки в умовах процесів глобалізації

І.М. БАРЧІЙ

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, E-mail: barchiiivan@mail.ru

Авторське резюме

У статті досліджено основні характеристики процесу глобалізації, роль національної держави та політику безпеки в сучасних умовах.

Об'єкт дослідження – політика безпеки держави в умовах глобалізації.

Мета роботи – аналіз сутності глобалізаційних процесів та їх впливу на зміну функцій національної держави, оцінка зміни політики безпеки в сучасних умовах.

Метод дослідження – комплексне використання порівняльного, історичного та системного аналізу.

Поширення інформаційних технологій та глобальний характер систем масових комунікацій формують глобальний інформаційний простір, в якому кожна країна посяде місце відповідне до адаптації до нових умов. Безпека вже перестає асоціюватися винятково із захистом території та суверенітету, головною цінністю стає інформація. Національна держава втрачає частину своїх повноважень на користь міжнародних організацій та місцевих органів влади, але все ж продовжує залишатись ключовим актором політичного життя. В нових умовах державні органи не протистоять шаленому темпу змін сучасного світу, вони ці зміни спрямовують у потрібному руслі.

Входження нашої держави до світового політичного простору неможливе без урахування процесів глобалізації, які несуть в собі низку викликів і нових можливостей для молодих національних держав, таких як Україна. Політична еліта нації повинна враховувати ці тенденції при проведенні внутрішньої, зовнішньої, економічної, культурної та безпекової політики – інакше країна ризикує стати повністю залежним сировинним додатком тих країн, які успішно «глобалізуються».

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, політика безпеки, національна держава, гібридна війна, м'яка безпека, загроза.

National security policy in the context of the globalization

I.M. BARCHIY

Uzhhorod national university, Uzhhorod, Ukraine, E-mail: barchiiivan@mail.ru

Abstract

The paper research main features of globalization, new role of national state and security policy in modern conditions.

Object of the study – influence of globalization processes on the security policy of the state.

Purpose of the study – analysis of the main aspects of globalization and its influence on the national state power and functions and explain changes in security policy in modern world.

Method of the study – multiple use of historical, comparative and system analysis.

The spreading of informational technologies, the global character of the system of mass communications formed the global informational space, which makes every state to orient and adapt in the modern world political space. Security is not almost defense of territory and sovereignty. The main value becomes information. National state in this conditions gives a part of its functions to the international associations, and another part to the territorial and municipal bodies. There are all grounds to assert that national state will save their power and will remain as a main subject of world politics.

Consequently, valuable entrance of our state in outer political space impossible without taking into account processes of globalization. It is the difficult aggregate of contradictory processes which carry in itself the row of calls and new possibilities for the young national states of such as Ukraine. Political elite of the state must take into account these tendencies conducting internal, external, economic, cultural, security politicians – differently our country risks to become fully a dependent raw material appendage without the own national selfidentity of those countries, that successfully «globalizate».

Key words: individualization of education, regionalization, security policy, the national state, hybrid war, soft security, threat.

Постановка проблеми. Основною закономірністю сучасного етапу світового розвитку є глобалізація. Науковці, журналісти, державні й громадські діячі вживають цей термін у різноманітних значеннях, тобто питання глобалізації на сьогоднішній день є надзвичайно актуальним. Особливої уваги заслуговує питання політики безпеки держави в контексті глобалізаційних процесів.

Аналіз досліджень та публікацій. Тема глобалізації та її впливу на різноманітні аспекти суспільного життя є надзвичайно популярною. В цілому в науковому середовищі можна виділити дві великі групи дослідників, одні з яких до глобалізації відносяться позитивно, а інші негативно. Наукові проблеми сутності глобалізації розробляли такі українські вчені: О. Білорус, Ф. Рудич, В. Дергачов, Дж. © І.М. Барчій, 2015

Стігліц та інші. Ці вчені акцентували увагу на можливих наслідках процесів глобалізації: геополітичних, економічних, соціальних, етнокультурних. Проблеми політики безпеки в сучасних умовах розробляли Б. Бузан, Б. Флемінг, З. Бжезинський. Актуальним є вироблення загального комплексного підходу до аналізу впливу глобалізації на політику безпеки України.

Мета дослідження – розробка проблем глобалізації, характеристика її основних процесів, моделі поведінки України в цих умовах, аналіз небезпек, що стоять перед державою, дослідження основних принципів зовнішньої та внутрішньої політики під впливом глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Існує величезна кількість досліджень присвячених даній проблемі, проте загальновизнаного визначення терміну «глобалізація» немає. Це багатовимірне і системне явище, яке пронизало майже всі сфери життєдіяльності світової спільноти. Сутність глобалізаційних процесів полягає в посиленні взаємовідносин і взаємозалежності між різними частинами світу в економічній, політичній, соціальній та духовній сферах. Бурхливий розвиток економіки, науки, технологій та комунікацій посилює динаміку та інтенсивність світового політичного процесу. Одночасно це явище є досить суперечливим, адже крім переваг, значним є негативний бік глобалізації – посилення розриву між багатими і бідними країнами й людьми, транснаціоналізація злочинності, збільшення глобальних проблем людства та інших. Дискусійним вважається питання ролі національної держави, адже частину власних функцій вона передає міждержавним і міжнародним об'єднанням, іншу – територіальним і муніципальним органам (регіоналізація). Сумний український досвід свідчить про такий аспект впливу глобалізації на безпеку як повсюдне поширення процесу крайньої регіоналізації у формі сепаратизму. У системі міжнародного права немає чіткого і однозначного трактування поняття «права етнічної спільноти на самовизначення» і тому такі антидержавні процеси часто використовуються акторами міжнародної політики, найчастіше глобальними, для боротьби з конкурентами.

Національні політичні інститути все ж мають багато засобів, щоб скеровувати глобалізаційні процеси з урахуванням особливостей країни і використати їх для підвищення добробуту народу.

Є всі підстави для ствердження, що національні держави і надалі залишаться основним носієм влади, адже за ними залишаться функції головного носія народного суверенітету, загальні функції щодо захисту країни і представлення її інтересів у міжнародних відносинах, встановлення систем правових норм і забезпечення правопорядку, законодавче врегулюван-

ня економічної і соціальної сфери, розвитку культурної сфери, опрацювання і реалізація національної стратегії тощо. Передаючи частину функцій, держава повинна виявити більшу ефективність у здійсненні всіх традиційно існуючих функцій.

Глобалізація ставить виклики перед державою, суспільством, підприємством і, навіть, перед окремою особою. Як зазначив відомий дослідник глобалізації Дж. Стігліц: «Глобалізація як велетенська хвиля – може перевернути націю, а може надати їй значного руху вперед» [4, с. 23]. Для молодих держав це порівняння є особливо актуальним.

Для успішного розвитку будь-якої системи в умовах глобалізації – вимоги до управлінської ланки значно підвищуються, система управління значно ускладнюється новими зв'язками і залежностями. Роль держави в умовах глобалізації зростатиме. В умовах глобалізації «функції держави перерозподіляються по чотирьох рівнях, кожен з яких має багато підрівнів» [5, с. 389]. Перший рівень – наддержавний: держава віддає частину своїх повноважень наднаціональним регіональним об'єднанням (ЄС, НАФТА і т.д.) і міжнародним організаціям (ООН, МВФ, СОТ) – держава – член міждержавного об'єднання зобов'язана підпорядковуватись їх кодексам і нормам, виконувати взяті на себе обов'язки – виконання цих норм контролюється нормами міжнародного права. В сфері безпеки найбільш яскравим прикладом є діяльність НАТО. Північно-атлантичний договір проголошує: «Сторони домовляються підтримувати і нарощувати свій індивідуальний та колективний потенціал для протидії збройному нападу... Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кілька з них буде визнаватись як напад на всіх в цілому» [10]. Тобто, член НАТО отримує найбільші, з можливих у сучасних умовах, гарантії збройного захисту. З іншого боку оборонний сектор країни на законодавчому, технологічному та інших рівнях приводиться у відповідність до єдиних стандартів. Держава втрачає право одностороннього ведення військових операцій. Витрати на оборону повинні становити не менше 2 % від рівня ВВП, незважаючи на економічну ситуацію. Тобто, в обмін на гарантії безпеки члени НАТО втрачають значну частину свого суверенітету в галузі оборони.

На другому рівні частина функцій держави переходить на нижчий рівень – локальний і регіональний. Суть даного делегування в тому, щоб зробити владу ближчою до індивіда, адже в ідеалі в глобалізовану епоху держава служить індивіду, а не навпаки. Третій рівень – неформальні і недержавні організації громадянського суспільства, які теж мають наднаціональний, національний та місцевий рівні. Ці структури звільняють державу від ряду неважливих функцій – розробляють закони, за-

ймаються доброчинством і меценатством, контролюють роботу державних органів.

Четвертий рівень – державний. В нових умовах ключові функції залишаються за державою, серед них: право делегування влади на три інші рівні, створення сприятливого ринкового середовища; розробка, зміна та забезпечення виконання законів, порядку; соціальні гарантії; моніторинг і боротьба з глобальними проблемами людства; стимулювання розвитку науки та техніки і т.д. [5, с. 394].

Таким чином, держава стає ядром, центром, що має гармонізувати відносини. Державний менеджмент кожної країни повинен усвідомлювати, що держава в нових умовах повинна вміти мобільно змінюватись, адекватно реагувати на будь-які зміни у світі. Зростає роль будь-якої держави, в тому числі й нашої, але сучасній еліті варто мати на увазі й те, що особистість тепер має більше інструментів контролю за державою, тобто зростає значення простої людини. Провідна верства країни в нових умовах також зазнає впливу взаємопроникнення і взаємоу залежності. Якщо вона надасть державі таких якостей як гнучкість, мобільність, то держава буде успішно розвиватись. Якщо ж еліті такі риси не будуть властиві – то під сумнівом буде і саме існування держави, розмивання і зникнення її суверенітету.

Одним із найважливіших завдань держави в глобальних умовах є вироблення чітких, конкретних геополітичних орієнтацій. Основним завданням в даному випадку є правильне визначення національних інтересів і розробка відповідної геостратегії. Визначення національних інтересів країни і активізація її зусиль у зовнішньополітичному вимірі відбувається на трьох рівнях: глобальному, регіональному і локальному [6, с. 53]. Коли суспільство володіє можливостями для реалізації своїх цілей у глобальному масштабі, країна проводить активну діяльність на глобальному рівні. У випадку успішної реалізації такої стратегії здобуваються певні переваги, переваги, користь та авторитет, які покривають затрачені ресурси. Наша держава не має таких ресурсів, і тому є об'єктом при протистоянні глобальних світових потуг. В таких умовах основні зусилля необхідно зосередити на регіональному та локальному рівнях. Відповідною повинна бути й політика безпеки. Поєднавши регіональний підхід та проблему міжнародної безпеки у глобальну епоху, відомий науковець Б. Бузан розробив теорію регіональних комплексів безпеки. Її суть полягає в тому, що безпека країни прямо залежить від посилення або послаблення безпеки інших держав одного регіону. Рух загроз теж інтенсивніший на коротших відстанях. Така оборонна взаємозалежність існує у вигляді регіональних комплексів [7, с. 213]. Дійсно, системні взаємодії між країнами можливі на глобальному рівні, але це відносини

світових держав, які здатні швидко долати значний простір. Але більшість країн діє на нижчому рівні, де основним середовищем є регіон. В історії найбільше проблем нації мали із своїми сусідами.

Оскільки безпека розуміється як стан захищеності від загроз або їх відсутності, ключовим стає сприйняття національною державою пріоритетності загроз. Такі негативні сторони глобалізації, як тероризм, ризик застосування зброї масового враження та транснаціоналізація організованої злочинності, незважаючи на їх велику небезпеку і жакливість, не повинні бути першочерговими для країни з обмеженими ресурсами.

У сучасних умовах безпекова політика вже є не лише захистом власного суверенітету і території. Спектр загроз розширюється і в науковій думці набувають популярності нові теорії безпеки, які її пояснюють як «м'яку», «асиметричну», «нефізичну» чи «невійськову». В час коли інформація є основним ресурсом, держава вже не має можливостей контролювати переміщення інформації, технологій, капіталу та населення.

М'які загрози набувають все більшого значення, але це не означає що військові елементи взагалі втрачають своє значення. Про це свідчить перебіг подій в Україні в 2014 році. Військова складова безпеки продовжує мати велике значення, але форма ведення бойових дій змінилася. В епоху глобалізації найпоширенішими є «гібридні війни», в яких бойові дії та операції стають більш чіткими й спрямованими, менш тривалими й затратними і відбуваються паралельно з іншими можливими типами тиску: технологічного, інформаційного та економічного [9, с. 23]. В такому типі війни, як правило, важко ідентифікувати учасників, визначити суб'єкт і об'єкт агресії.

Висновки. В еру глобалізації роль національної держави змінюється. Вона делегує частину повноважень і функцій міжнародним організаціям, регіональним і локальним органам місцевого самоврядування та національним і міжнародним інституціям громадянського суспільства. Проте навіть та влада, яка залишається, зберігає за державою роль ключового актора політичного життя. Вимоги до управлінської ланки, в свою чергу, посилюються. Механізм прийняття рішень повинен стати ефективнішим і швидшим. У політиці безпеки функції держави практично не змінилися. Набагато менше значення має військовий елемент безпеки, проте спектр загроз значно розширюється. На даному етапі велика увага приділяється інформаційним, технологічним, економічним та екологічним ризикам. Найбільш розвинуті країни, маючи найкращі засоби і технології, практично не можуть боротись і бути постійно готовими до таких явищ як кіберзлочинність, наркоторгівля, тероризм та

неконтрольована міграція. Для таких країн як наша подібні ризики є особливо актуальними, адже можливості протистояння таким негативним наслідкам глобалізації у нас обмежені як теоретично так і технологічно. Силевий ком-

понент національної безпеки продовжує відігравати значну роль, хоча сутність військових загроз змінилася. В сучасну епоху мова йде про «гібридні війни». Саме військові дії нового типу стануть предметом майбутніх досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця: домінування Америки та її стратегічні імперативи [Текст] / З. Бжезінський. – Л.: Лілея – НВ, 2000. – 224 с.
2. Білорус О.Г. Глобалізація і безпека розвитку [Текст]: Монографія / О.Г. Білорус, М.О. Гончаренко, В.А. Зленко. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. Дергачев В. Геополітика [Текст] / В. Дергачев. – К.: ВИРА Р., 2000. – 448 с.
4. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар [Текст] / Дж. Стігліц. – К.: АКАДЕМІЯ, 2003. – 455 с.
5. Стратегії розвитку України: теорія і практика [Текст]. – К., 2005. – 788 с.
6. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти [Текст] / [за ред. Ф. Рудича]. – К.: МАУП., 2002. – 491 с.
7. Buzan B. The evolution of International security studies [Text] / B. Buzan. – Cambridge: University Press, 2009. – 386 p.
8. Cha V. Globalization and the study of international security [Text] / V. D. Cha // Journal of peace research. – 2010. – Vol. 37, № 3 (May). – P. 391-403.
9. Fleming B. The hybrid threat concept: contemporary war, military planning and the advent of unrestricted operational art [Text] / B.P. Fleming. – Kansas: AY, 2011. – 69 p.
10. The North Atlantic treaty. Official text. Washington D.C. 1949 [Electronic resource]. – Regime to access: nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en

Стаття надійшла до редакції 13.11.2015

REFERENCES:

1. Brzezinski Z. Velyka shahmatna doska. (The Grand Chessboard. American primacy and its geostrategic imperatives). Lviv: Lileya, 2000, 224 p.
2. Bilorus O. Globalizatsia i bezpeka rozvitku. (Globalization and security development). Kyiv:KNEU, 2001, 733 p.
3. Dergachov V. Geopolitika. (Geopolitics). Kyiv: VIRA R, 2000, 448 p.
4. Stiglitz J. Globalizatsia ta yiyi tyagar. (Globalization and its Discontents). Kyiv:Academia, 2003, 455 p.
5. Strtegii rozvitku Ukraini. (Development strategies of Ukraine). Kyiv, 2005, 788 p.
6. Ukraina v suchasnomu geopolitichnomu prostori: teoreticniy ta prikladniy aspect. (Ukraine in modern geopolitical space: theoretical and practical aspects). Kyiv:MAUP, 2002, 492 p.
7. Buzan B. The evolution of International security studies. – Cambridge: University Press, 2009, 386 p.
8. Cha V. Globalization and the study of international security. – Journal of peace research, Vol. 37, №3, (May, 2010), pp. 391-403.
9. Fleming B. The hybrid threat concept: contemporary war, military planning and the advent of unrestricted operational art. – Kansas: AY, 2011. – 69 p.
10. The North Atlantic treaty. Official text. Washington D.C. 1949. Regime to access: nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en.

Барчій Іван Михайлович – викладач
Ужгородський національний університет
Адреса: 88016, м. Ужгород, вул. Університетська, 14
E-mail: barchiiivan@mail.ru

Barchiy Ivan Myhaylovich – lecturer
Uzhhorod national university
Address: 14, Universitetska st., Uzhhorod, 88016
E-mail: barchiiivan@mail.ru